

УДК 316.25

**ВПЛИВ ПОСТМОДЕРНИХ РЕАЛІЙ НА ЦІННІСНИЙ СВІТ СУЧАСНОЇ ЛЮДИНИ
(ЗА М. МАФФЕСОЛІ)**

Плющ Валентина Анатоліївна – магістрантка кафедри соціології Київського національного університету культури і мистецтв

У статті аналізуються ідеї французького соціолога, яскравого представника постмодерністської думки Мішеля Маффесолі. Розглядаються питання трансформації ціннісного світу сучасної людини, співвідношення новітніх феноменів трайбалізму, емоціоналізму та презентизму в сучасному суспільстві. Зазначається, що предметом спостережень французького науковця у контексті соціології повсякденності стали амбівалентні соціокультурні процеси сучасності, які визначають суперечливі наслідки постмодерного розвитку соціальних реалій. Підкреслено, що за висновками М. Маффесолі, суспільство розвивається не лінійно і не циклічно, а за спіраллю, повертаючись до соціокультурних явищ, які частково вичерпали себе в історичному плані, що забезпечує не докорінну трансформацію суспільства, а лише його трансфігурацію, тобто змінену форму і сенс певних соціальних явищ.

Ключові слова: модерн, постмодерні феномени, емоціоналізм, презентизм, прогрес, трайбалізм, локальні ідентичності.

В статье анализируются идеи французского социолога, яркого представителя постмодернистской мысли Мишеля Маффесоли. Рассматриваются вопросы трансформации ценностного мира современного человека, соотношение новейших феноменов трайбализма, эмоционализма и презентизма в современном обществе. Отмечается, что предметом наблюдений французского ученого в контексте социологии повседневности стали амбивалентные социокультурные процессы современности, которые определяют противоречивые последствия постмодернистского развития социальных реалий. Подчеркнуто, что согласно выводам М. Маффесоли, общество развивается не линейно и не циклично, а по спирали, возвращаясь к социокультурным явлениям, которые частично исчерпали себя в историческом плане, что обеспечивает не коренную трансформацию общества, а лишь его трансформацию, то есть измененную форму и смысл определенных социальных явлений.

Ключевые слова: модерн, постмодерные феномены, эмоционализм, презентизм, прогресс, трайбализм, локальные идентичности.

The article analyzes the ideas of the French sociologist, Michel Muffesoli, the bright representative of postmodern thought. The questions of the transformation of the contemporary man's values, the correlation between the newest phenomena of tribalism, emotionalism and presenteeism in modern society are revealed. It is established that according to Michel Maffesoli, the society develops not in a linear way, nor in a cyclical one, but by spiral, returning to certain phenomena that seemed to be passed away already from the historical point of view, but they return in present times in a different form of their existence, providing not literally the transformation of the society in its pure sense, but its transfiguration – the different form of the known phenomena. Michel Maffesoli's main theses suggest the shift in post-modern society from individualism to tribalism, from progress to presenteeism, from rationalism to emotionalism, from the universal morality to the ethics of tribes in the postmodern society. The thinker's observations in the sphere of sociology of everyday life help to rethink about the contemporary socio-cultural processes and to see the perspectives of modern social realities.

Keywords: modern, post-modern phenomena, emotionalism, presenteeism, progress, tribalism, local identities.

Сучасна епоха характеризується докорінними змінами в усіх сферах людського життя і визначається багатьма соціологами як постмодерна. Її ознаками є поява нових ціннісних орієнтацій, форм взаємин, моделей соціальності, ідентичностей і солідарностей, що мають суперечливий прояв. Перед соціологами постає необхідність верифікації цих форм, цінностей, соціальних ідеалів, концептуалізації нового розуміння зв'язків людини і суспільства. У ході цього недостатньо лише піддавати критиці імперативи доби Просвітництва, але необхідно віднаходити і пропонувати альтернативи їм. Як варіант таких альтернативних способів побудування соціології можна розглядати ідеї та узагальнення М. Маффесолі.

Епоха постмодерну актуалізувала потребу пошуку нових відповідей на кантівські запитання: хто є людина, що є світ, які місце та роль людини у цьому світі? Відповідно, виникла необхідність артикулювання сучасного морального і етичного простору існування локальних індивіда та спільнот в глобальному суспільстві.

Відбулося зіткнення визначальних тенденцій: з одного боку, формування глобальної культури, з іншого, – пошук локальних ідентичностей. Це зіткнення стало потужним чинником напружень і конфліктів у соціокультурній царині, прикладом чого можна вважати події в сьогodenній Каталонії. Такі конфліктні прояви притаманні й Україні. І саме для цих проблем запропонував своє розуміння французький соціолог, виділивши низку трендів наших днів, що визначають проблемну ситуацію.

Саме тому *мета статті* – в рамках теоретизування М. Маффесолі з'ясувати спрямованість трендів сучасності, що впливають на зміни сучасного соціокультурного простору та ціннісний світ постмодерної особистості.

Соціальні зміни, що відбуваються в сучасному суспільстві, призводять до появи нових суспільних реалій, руйнування традиційних підвалин і форм свідомості попередньої епохи модерну, а також до появи нових, постмодерних суспільних реалій. Продукти глобальної масової культури проникають в усі сфери нашого життя і стають масовими і персоналізованими водночас. Гомогенність та уніфікація мас і колективної свідомості не викорінює соціокультурну гетерогенність, більше того – вона наголошує на цінності і функціональності феномену індивідуальної неповторності в сучасних реаліях. Ці процеси позначаються на сьогodenньому стані освіти, науки, культури, на загальному моральному і психологічному кліматі суспільств.

Слідом за дослідниками постмодерного стану (Ж. Бодрійяр, Е. Гідденс, Ж. Дельоз, Ж. Дерріда, Ж.-Ф. Ліотар, М. Маффесолі та ін.) ми звертаємо свою увагу на значення, яке сьогodenні надається постмодерному ірраціональному у ціннісному світі сучасної людини.

Так, за Маффесолі, варто зупинитись на трьох специфічних феноменах: новому трайбалізму, емоціоналізму та презантеїзму в соціальному житті в руслі традиційних постмодерних імперативів антираціоналізму, антипрогресизму і антиуніверсалізму.

Теорія постмодерну, за М. Маффесолі, базується на понятті *трансфігурації* суспільства на протигагу ідеям про його трансформацію: трансфігурація передбачає, що суспільство не докорінно перетворюється в абсолютно невідому нам царину, а переживає нову інтерпретацію минулого. Тому суспільство розвивається не лінійно і не циклічно, а за спіраллю, повертаючись до певних феноменів, які здавались вже відмерлими, проте які існують в сьогodenні в іншій формі існування [1].

Так, наприклад, ніби залишені в суспільстві премодерну язичництво та спіритуалізм повертаються в епоху постмодерну у вигляді нео-язичництва, нью-ейдж філософії та неоспіритуалізму, – нових форми світогляду, що виникли на перетині містичних і язичницьких уявлень премодерну та наукового світогляду модерну та сповідують гібридні цінності кожної з цих епох [2, с. 104-105].

Наразі суспільство постмодерну умовно можна поділити на два соціокультурні полюси: перший – морально та ментально продовжує жити ідеалами та цінностями попередньої епохи модерну, а саме індивідуалізму, раціоналізму та прогресизму. Інший – навпаки, адаптується до технологічних та соціальних змін, формуючи та розповсюджуючи нові суспільні цінності трайбалізму, емоціоналізму та презантеїзму [1].

Трайбалізм. Низка сучасних соціологів підкреслюють значущість в сучасному суспільстві явища нового трайбалізму, що являє собою відособленість окремих спільнот в соціальному просторі і пов'язаних з ним структурних соціальних змін.

В рамках трайбалізму змінюється традиційна форма сім'ї, переживають трансформацію освітні інститути на користь кочової їх форми існування, методи управління державою переходять на дистанційну модель взаємодії з суспільством. Кочовий спосіб життя виступає не лише способом соціальної мобільності, але і охоплює сфери ідеології, влади, професії. Структура кочового трайбалізму стає широко поширеною, і цілком природно, що людина наразі за досить короткий термін може декілька разів змінити сім'ю, професію, стиль життя та навіть стать. Така зміна образів людської ідентичності сприймається вже не як розчленування її на фрагменти, а як мозаїка – розмаїття і єдність одночасно [3].

Сучасний австралійський філософ Річард Уотсон висловив гіпотезу, що трайбалізм стає новим способом життя і веде до утворення міст-держав, або ж соціокультурних лакун в містах, що спричиняє зростання значення не тільки індивідуальних, але і певних колективних настроїв, злету нових форм націоналізму і ксенофобії як результату небажання окремих спільнот миритися з наслідками глобалізації [4].

Саме глобалізація виступає причиною відродження локальної культурної ідентичності в багатьох регіонах світу у відповідь на трансконтинентальні глобальні тенденції, створюючи нові економічні та культурні зони всередині однієї країни, або в рамках декількох країн. Серед прикладів – регіон Гонконгу, північ Італії, Силіконова долина в Каліфорнії, Каталонія, Квебек тощо. [5].

Глобальні суспільні процеси перетікають в інші форми локального існування, що базуються не на єдності соціуму в цілому, а на інтересах окремих спільнот, «племінній культурі». Проблеми адекватного взаємоузгодження локального і глобального у постмодерному просторі мають виступати предметом особливої уваги наукової спільноти майбутніх поколінь [6].

Канадський філософ Маршалл Маклюен свого часу пророкував зміну традиційних соціальних спільнот на користь глобальних електронних трайбів, дигітальних угруповань, в яких, наприклад, професор

соціології з однієї країни має набагато більше спільних цінностей з професором соціології на іншому кінці світу, аніж зі своїм власним сусідом в багатоповерховому міському будинку, а отже – може підтримувати частіший соціальний контакт з дигітальною групою професорів зі всього світу, ніж з індивідами зі свого найближчого соціального оточення [7]. В глобальному масштабі однією з основних характеристик електронних трайбів М. Маклуен вбачав в використанні електронного простору як плацдарму розгортання та вирішення економічних, культурних та ідеологічних конфліктів та протиріч [7].

На нашу ж думку, сучасні дигітальні трайби представлені перш за все молодими поколіннями, які з перших років життя пізнають світ через електронні пристрої, вже починаючи з двох-трьох років можуть щоденно їх використовувати як поступовий заміник іграшок та живого спілкування, зі шкільного віку активно спілкується в соціальних мережах замість безпосереднього соціального контакту зі своїми однолітками та дорослими, ще до повноліття починає ходити по вулицях виключно з телефоном в руках, увагою на екран та навушниками, не помічаючи навколо перехожих і не піднімаючи погляд на них, вибірково споживати довільну (дез)інформацію в хаотичному порядку.

Для цього покоління процес дигітальної активності є першим методом пізнання світу, а отже – методом закладення та сприйняття ціннісних патернів через електронні носії, а не через живу людину і живе спілкування. З часом це покоління, яке можна було б назвати «поколінням І» (покоління Інтернет-мереж) буде соціалізуватись лише через екрани своїх пристроїв, виробляючи інтернет-модифіковані цінності, культуру, мову, спілкування, і, в тому числі, – віртуальний інтернет-модифікований трайбалізм. Поняття інтернет-модифікованості впливає автоматично з високого рівня безпосереднього впливу будь-якої відкритої інформації в інтернеті на суспільні цінності, на характер суспільної взаємодії та на соціальну поведінку індивіда.

Інтернет-модифікований трайбалізм тяжіє до віртуального способу соціалізації замість реального, коли індивід, не виходячи з дому, віддає перевагу дистанційним учбовим закладам замість традиційних, починаючи з початкової школи і закінчуючи вищими навчальними закладами чи спеціалізованими курсами по всьому світу, які віртуально будуть створювати, поширювати і модифікувати ціннісні установки молодих людей по всьому світу. Дистанційна інтернет-робота в будь-якій країні буде супроводжуватись дотриманням інтернет-модифікованих правил, стандартів та етикі.

В таких умовах виникає питання не стільки того, в якому напрямку буде зміна ціннісних орієнтацій наступних поколінь, а яким чином можна було б формувати, розповсюджувати і спрямовувати загальнолюдські цінності, направлені на збереження Землі та її населення, турботу про психічне, фізичне та ментальне здоров'я людства через неконтрольований хаотичний потік інформації в інтернет-модифікованому суспільстві.

Емоціоналізм. Зігмунт Бауман у своїх працях наголошував на змінах традиційного суспільства в напрямку товариства споживачів, де інтегруючим початком виступають гедоністичні намагання, орієнтованість на «новий чуттєвий досвід», спільне бажання отримати якомога більше емоційних переживань. Суспільство, за З. Бауманом, перетворилося на «шукачів і колекціонерів» емоційних вражень [8].

Сама безпосередня емпірика соціального життя підтверджує, що на сьогоднішній день спостерігається тенденція масового поширення феномену емоційно забарвленої постправди, - поняття, що виражає обставини, за яких емоції та особисті суб'єктивні переконання мають більший вплив на індивіда, ніж об'єктивні факти. Це несе в собі загрозу деформації цінностей сучасної людини не лише через спотворення сьогоднішніх реалій в засобах масової інформації, а і через масове їх дублювання, імітацію, суб'єктивне трактування і розповсюдження неперевіреними і неконтрольованими ні законодавством, ні цензурою в соціальних мережах [9, с. 15-16].

Як нам відомо з історії, ряд винаходів в фізиці, хімії та медицині використовувались в військових або відверто злочинних цілях. Ця ж доля може чекати і інформаційні постмодерні трайби, озброєні індивідуальною технікою для морального та ментального саморозвитку і самознищення одночасно. Тому одним з завдань постмодерного суспільства може виступати не цензура, і не контроль масової постправди у перевірці недостовірної інформації, що шириться завдяки дигітальним трайбам, а формування нової ціннісної орієнтації в суспільстві на стійкий інформаційний імунітет проти повідомлень в ЗМІ та соціальних мережах.

Презантеїзм. Важливим атрибутом культури постмодерну, на думку М. Маффесолі, буде не прогрес, і не регрес, а інгрес – поняття, що буде базуватись лише на сьогоднішньому, що живе в даному місці в даний час; не на очікуванні майбутнього, але на адаптації до теперішнього, яке М. Маффесолі називає «презантеїзмом» в протизагу футуризму. Оскільки людина XXI століття стикається не з історією, яку вона не може повернути і яку вона не в силах опанувати, а з індивідуальною теперішньою реальністю, до якої вона може лише пристосовуватись [1].

Однією з глобальних тенденцій презантеїзму на сьогодні виступає перехід від прогресивного homo economicus до сьогоднішнього homo eroticus, з масовим прагненням постійної імітації образу вічної дитини, копіюванням підліткової культури, зосередженням уваги на тілі, перетворенні повсякденного життя на витвір мистецтва, переході від кількісного майбутнього до якісного теперішнього, що супроводжується масовою імітацією однакових матеріальних та соціокультурних продуктів [1].

Нагадаємо, що ще Габріель Тард говорив про закони переходу від ареалу Я до ареалу МИ, коли весь соціальний світ являє собою різноманітні види імітації, - адаптації або ж опозиції: моди чи звички, симпатії чи покірності, освіти або виховання, де суспільство побудоване на основі копіювання поведінки людей, як прояв емоційності світу [10]. Саме в постмодерному суспільстві відбувається обмін захопленнями та інтересами в першу чергу «тут і зараз» на рівні певної соціальної групи, але в масовому імітативному просторі. Одним з наслідків презантеїзму для ціннісного світу сучасної людини, на нашу думку, виступає відрив від фізичного і морального першоджерела. Так, наприклад, ми більше не беремо участь у масових традиційних танцях для безпосереднього фізичного контакту, що має довготривалий період навчання, виховання та практики, але відвідуємо спеціальну контактотерапію, де особисто самі не приймаємо активної участі, але отримуємо безпосередній контакт «тут і зараз» [11, с. 13].

Ці три перераховані тенденції підштовхують сучасне суспільство сформувати власну політику щодо їхнього впливу на ціннісний світ людини. На сьогодні у суспільства постає вибір між тим, чи спрямувати свої зусилля на економічні досягнення, за яких людство почало ставитись до природних та людських ресурсів як до предметів одноразового використання, чи на технічні перегони заради гегемонії зброї масового знищення, чи все ж таки – на формування нових ціннісних орієнтирів нового типу людини, яка зможе зробити висновки як з економічного, так і науково-технічного минулого заради високорозвиненої культури майбутнього. Адже соціальні цінності мають бути врятовані, так само як природа має бути збережена, і не лише заради суспільного саморозвитку, але задля запобігання катастрофічних наслідків у протилежному випадку.

Таким чином, соціальні зміни, що наразі відбуваються в соціокультурному просторі, призводять до руйнування традиційних підвалин і форм свідомості попередньої епохи модерну та появи нових суспільних постмодерних реалій та нових форм усупільнення. Ці процеси позначаються на сьогоднішньому стані освіти, науки, культури та на загальному моральному і психологічному кліматі суспільств.

Сучасна епоха постмодерну характерна тим, що поряд із створенням нових форм соціального життя, відтворюються і старі. Будь-яка з запропонованих теорій сучасними і минулими науковцями у плюралістичному вимірі постмодернізму має не лише право на існування, але і потрапляє в поле вірогідності в будь-який момент реалізуватися завдяки непередбачуваності траєкторії наступного вибору людства між науковим, технічним, економічним чи культурним самовдосконаленням.

Основні тренди постмодерного простору демонструють нам, що на зміну індивідуалізму, прогресизму, раціоналізму епохи модерну приходять трайбалізм, презантеїзм та емоціоналізм доби постмодерну. Наразі виникає питання не стільки в якому саме напрямку буде зміна ціннісних орієнтацій наступних поколінь, скільки яким чином можна було б формувати, розповсюджувати і спрямовувати загальнолюдські цінності, направлені на збереження (а не руйнування) планети та її населення, на турботу про психічне, фізичне та ментальне здоров'я людства.

ЛІТЕРАТУРА: 1. Маффесолі М. Відкрита лекція в Інституті соціології НАН України «Трансформація політичного в етичне: моральні цінності постмодерного простору», 30 травня 2017 р. [Електронний ресурс] / М. Маффесолі. — 2017. — Режим доступу : <https://www.youtube.com/watch?v=fxEu2FjiRs0>. 2. Guenon R. L'erreur spirite [Електронний ресурс] / Rene Guenon. — 2010. — Режим доступу до ресурсу: http://www.lelibrepenseur.org/wp-content/uploads/2012/09/Guenon_Rene_-_L_erreur_spirite.pdf. 3. Maffesoli M. La crise est dans nos têtes [Електронний ресурс] / Michel Maffesoli. — 2016. — Режим доступу : <https://www.youtube.com/watch?v=ua9aJNMSnY>. 4. Watson R. Future Files: a history of the next 50 years [Електронний ресурс] / Richard Watson. — 2010. — Режим доступу до ресурсу: <https://www.youtube.com/watch?v=pjdvRVNMfxo>. 5. Giddens A. Runaway World. How Globalization is Reshaping Our Lives. [Електронний ресурс] / Anthony Giddens. — 2000. — Режим доступу до ресурсу: <http://www.public.iastate.edu/~carlos/607/readings/giddens.pdf>. 6. Маффесолі М. Відкрита лекція в НАДУ при Президентіві України «Неотрайбалізм і сучасна політика децентралізації», 29 травня 2017 р. [Електронний ресурс] / М. Маффесолі. — 2017. — Режим доступу : <https://www.youtube.com/watch?v=zeh3LIn5uNM>. 7. Маклюен М. Галактика Гутенберга [Електронний ресурс] / Маршалл Маклюен. — 2003. — Режим доступу до ресурсу: http://yanko.lib.ru/books/media/mcluhan=galaktika_gutenberg.pdf. 8. Бауман З. Глобализация. Последствия для человека и общества [Електронний ресурс] / Зигмунт Бауман. — 2004. — Режим доступу до ресурсу: <http://www.diplomplus.ru/doc/stat/bauman.pdf>. 9. Keyes R. The Post-Truth Era : Dishonesty and Deception in Contemporary Life / Ralph Keyes. — New York: St. Martin's Press, 2004. — 325 с. 10. Tarde G. Les lois de l'imitation. [Електронний ресурс] / Gabriel Tarde. — 1890. — Режим доступу : http://classiques.uqac.ca/classiques/tarde_gabriel/lois_imitation/tarde_lois_imitation.pdf. 11. Baudrillard J. Simulacra and Simulations / Jean Baudrillard. — Ann Arbor: The University of Michigan Press, 1994. — 164 с.